

*Sebastian Schmidt (ur.): ARME UND IHRE LEBENSPEKTIKEN
IN DER FRÜHEN NEUZEIT.* Bern - Frankfurt a.M., Peter Lang, 2008, 339 str.

Preučevanje revščine kot posebnega socialnega fenomena se je v zadnji tretjini 20. stoletja pod vplivom socialne zgodovine zelo razmahnilo. Trenutno sta aktualni zlasti dve polji raziskovanj. Na eni strani se raziskovalci pod vplivom nove socialne zgodovine ukvarjajo z zgodovino ubožnih ustanov kot totalnega socialnega fenomena, ki v sebi združuje tako socialne in gospodarske, a tudi verske, geografske, mentalitetne in materialne elemente (Michel Pauly: *Peregrinorum, pauperum ac aliorum transeuntium receptaculum*). Na drugi strani pa se vsi zavedajo, da lahko določene odgovore na vprašanja, povezana s fenomenom, dobijo samo s premikom na mikroraven, torej na raven izjemnega in na raven posameznika. V zborniku pod uredništvom S. Schmidta se avtorji ukvarjajo zlasti z načini ravnanja in obvladovanja revščine v različnih družbah in v različnih zgodovinskih obdobjih. Pomembno vprašanje namreč predstavljajo strategije posameznikov pri obvladovanju revščine v različnih življenjskih obdobjih, četudi se s samim pojmovanjem strategije kot koncepta na teoretični ravni ne ukvarjajo. V ospredju pristopa k raziskovalnemu problemu sta izpostavljena tudi pojma tujosti in revščine ali drugače: izključenosti iz družbe in vključenosti vanjo. Oba je historiografija prevzela iz sociologije revščine. Prispevki predstavljene knjige so časovno osredotočeni na zgodnji novi vek, kar ni nič nenavadnega, saj monografija predstavlja samo enega od zvezkov v sicer obsežni zbirki z naslovom *Procesi vključevanja in izključevanja – Inklusion/Exklusion*. Predstavljenemu zvezku kronološko sledi ravno knjiga, v kateri se avtorji ukvarjajo z revščino na podeželju v dolgem 19. stoletju, v nekoliko drugačnih družbenih okoliščinah, saj se v tem stoletju določene oblike državne oz. centralne socialne pomoči veliko bolj prepletajo z oblikami privatne samopomoči. Časovno namreč projekt pokriva čas od antike do moderne družbe in zato so se uredniki posameznih zbornikov odločili bodisi za omejitev na posamezna zgodovinska obdobja ali pa na določeno geografsko okolje.

Sodelavcem tega zelo obsežnega projekta je v tem, že desetem zvezku v zbirki, uspelo zbrati uveljavljene strokovnjake in v različne študije zajeti področje Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti, vključno z deželami španske krone in območjem Nizozemske. Edina izjema, ki je izjema tudi v teritorialnem smislu, je prispevek T. Sokolla, ki se ukvarja zlasti z začetkom 19. stoletja, a z zvrstjo vira, ki je podoben vrstam virov, ki jih za čas 18. stoletja uporablja M. Scheutz. V splošnem lahko prispevke razdelimo na dva dela, v prvem se trije avtorji ukvarjajo z definicijo in percepcijo revščine in s pomenom, ki ga je imela revščina za (nadaljnje) življenje posameznika, v drugem delu pa se avtorji primarno posvečajo bodisi ozemeljskim bodisi pravnim ali institucionalnim okvirom oskrbe revnih, ki na nek način spodbujajo ali omejujejo možnosti preživetja revnih. Avtorji projekta so si v prispevkih zastavljali vprašanja, kot so bila: koliko so na revščino vplivali antropološko-biološki dejavniki, kot sta spol in starost. Drugo pomembno polje analize je predstavljalo vprašanje, kako so na načine vključevanja ali izključevanja iz družbe vplivala družbena polja, kot so družina, gospodarstvo, pravo, izobraževanje oziroma priučitev določenih spretnosti in religija. Načine vključevanja in izključevanja revnih avtorji iščejo med tipičnimi skupinami, ki jih je v posameznih obdobjih življenjskega cikla najprej prizadela revščina. S tega stališča so prispevki treh avtorjev med skupaj desetimi pričakovani. V ospredju njihovih raziskav so namreč načini življenja v revščini zapuščenih otrok (Bräuer), mater z nezakonskimi otroci (Bräuer, Schmidt) in brezposelnih ljudi. V svojih raziskavah uporabijo klasična socialnozgodovinska polja analize: vzroke revščine, institucionalne in deklarativne možnosti za bolj integrirano življenje v skupnosti in praktično udejanjanje deklarativnih možnosti oskrbe. Dva avtorja (T. Sokoll in M. Scheutz) se ukvarjata z dvema načinoma institucionalne oskrbe revnih in individualnih načinov dostopa do njih. Če je novi angleški zakon za reveže omogočal revnim, da so razvijali različne individualne strategije obvladovanja revščine, je za zgodnejše obdobje M. Scheutz ugotovil, da je bilo polje možnosti, v katerem so se gibali posamezniki, veliko bolj ozko. Z institucionalno oskrbo revnih v špansko-nizozemskem in od leta 1714 habsburškem Luksemburgu se ukvarja N. Franz. Ugotavlja, da se do srede 19. stoletja centralne oblasti niso ukvarjale s socialno pomočjo in da je bila ta prepuščena cehom, bratovščinam in privatnim fondom in opozori, da se tako kot v drugih okoljih socialna oskrba ni ravnala po socialnih potrebah, ampak zgolj po finančni vzdržnosti fonda, ki jim je bil na voljo. Ugotovitev je seveda nadčasovna, a pomembna za razumevanje nekega splošnega razumevanja zgodovine revščine.

Zadnji sklop prispevkov se sicer ukvarja s klasično analizo načinov izključevanja, ki ga proizvaja pravo in ki sodi delno na polje teorije socialnega discipliniranja. Tudi avtorji omenjenih prispevkov, za katere je treba poudariti, da gre za same uveljavljene zgodovinarje zgodnjega novega veka, ugotavljajo, da je za zgodnji novi vek značilna naraščajoča kriminalizacija ravnanj in dejanj, ki so bili posledica revščine,

ali jih je ta spodbujala. V ta okvir sodijo prispevki o detomorilkah in nenavadnih, misterioznih rojstvih. Na polje nemške pravne zgodovine posegata prispevka G. Ammererja o kriminalizaciji in kaznovanju revežev na podlagi preučevanja izgonov in odgonov, javnih kazni (sramotilnih kazni javnega izpostavljanja in kazni vžiganja znamenj) in prispevek F. Dorna, ki nosi v naslovu zgodnjenovoveški pregovor, da stiska ne pozna nobene zapovedi. Ammerer sicer pričakovano dokaže, da kriminalizacija revežev s pomočjo novih pravnih sredstev ni prinesla zelene rešitve perečih socialnih problemov pozne absolutistične države. Takšno trditev sicer dokazujejo tudi redki pregledi zgodovine dolgega trajanja tovrstnih pravnih institutov in so poznani vsakemu boljšemu poznavalcu zgodovine revščine, a so vendarle takšne študije posameznih pravnih sredstev v določenih časovnih okvirih dobrodošle.

Četudi so hipoteze o neučinkovitosti zgodnjenovoveške države pri discipliniranju in vzgoji revnih že splošno uveljavljene, tako kot je splošno razširjena teza o kriminalizaciji revežev, ta ni vedno pomenila drastične spremembe položaja posameznika. Čeprav bi lahko ravno s preučevanjem prakse izrekanja sodb nekoliko omilili ali dodali nove nianse v teorijo kriminalizacije revnih, kar se je v omenjenem zborniku konceptualno ponudilo s prispevkom F. Dorna, ta ponujene priložnosti ni izkoristil. Večina njegovega prispevka je namreč namenjena predstavitvi pravnih priročnikov, sicer zelo pomembnega pomagala pri izrekanju kazni po najbolj uveljavljenem kazenskem zakoniku *Constitutio criminalis Carolina*. Pogled v prakso pa je zgolj obrobni in ne potrjuje stališč, ki so jih zastopali pisci najbolj vplivnih pravniških priročnikov. Avtor na žalost že v uvodu zapiše, da gre domnevati, da bi storilec težko ostal brez kazni samo zaradi tega, ker je tatvino storil iz stiske (Dorn, 2008, 225), kot vir za iskanje primerov služi zgolj pravniški priročnik iz 80. let 18. stoletja, ko je v nemških deželah in mestih Karolina še vedno ohranjala nekdanjo pravno veljavo. Četudi res ne najde primera, v katerem bi posameznika popolnoma oprostili, pa vendarle opozori, da so skladno s kameralistično doktrino sodniki izrekli nižje kazni in zlasti kazni javnega dela, prakso, ki jo v 18. stoletju zaznavajo vsi avtorji prispevkov. Čeprav prispevek napoveduje avtorjevo intenzivno ukvarjanje z omenjeno tematiko, vendarle ni moč spregledati dejstva, da je pozabil tudi na intenzivno ukvarjanje s spremembami kaznovalne politike v 18. stoletju, ki sta predmet analize dveh avtorjev v omenjenem zborniku (Ammerer, Schnabel-Schule). Slednja se ukvarja s fenomenom detomora v 18. stoletju, zločinom, ki se ga pogosto interpretira kot dejanje stiske in revščine. Med boljše metodološke prispevke njenega članka, ki se primarno ukvarja z razsvetlenskimi diskurzi o detomoru, sodi avtoričino opozorilo, da pojma »ubog« ne moremo enačiti s pojmom »pauper«. Nekateri avtorji v zborniku odpirajo še posebej aktualna polja raziskav revščine, med njimi zlasti Rita Voltmer, ki se sprašuje o mentaliteti revnih, tematiki, ki je v zadnjih nekaj letih zelo popularna in predmet obsežnih monografij.

Na splošno lahko zapišemo, da prispevki ovrednotijo stanje raziskav, a na metodološki ravni praviloma uporabljajo pričakovani nabor virov, skozi katere lahko sledimo revščini. Četudi so mnogi zaključki prispevkov pričakovani, pa so podkrepjeni z novimi kvantitativnimi podatki, temelječimi zlasti na analitičnih kategorijah socialne zgodovine (starost, spol, število otrok). Na splošno vsi avtorji ugotavljajo, da so bile življenjske perspektive revnih slabe in da jim institucionalne možnosti oskrbe, do katerih so sicer najprej prišli otroci, niso ponudile bistveno izboljšanih možnosti za integracijo v družbo, še manj pa so jim ponudile možnost družbenega vzpona. Kljub zapisanemu omenjene študije vendarle preišlje in tudi inovativno združuje dve klasični polji v raziskovanju revščine: na eni strani zgodovino socialnih institucij in načinov socialne oskrbe ter drugih dejavnikov revščine, ki jih smiselno dopolnjujejo s perspektivo posameznika, četudi ob številnih metodoloških zadržkih (stereotipizacija oziroma kolektivna pripisovanja družbenih imaginarijev, oblastna tipizacija, celo laična astrologija, povezana z rojstvom saturnovih otrok, družbenimi pritiski in pritiski skupnosti, »socialno discipliniranje«). Kljub temu je potrebno dodati, da je v večini prispevkov izbira mikroperspektive in posameznega zgolj posredno sredstvo dokazovanja osnovnih ciljev raziskave, torej dokazovanja učinkovitosti oziroma neučinkovitosti določenih družbenih struktur ali ustanov v procesih vključevanja ali izključevanja revnega dela prebivalstva v družbo.

Dragica Čeč

Andrej Rahten: IZIDOR CANKAR. DIPLOMAT DVEH JUGOSLAVIJ /
A DIPLOMAT OF TWO YUGOSLAVIAS. Mengeš - Ljubljana,
CEP - ZRC SAZU, 2009, 420 str.

Biografija Izidorja Cankarja, dvojezično delo zbirke *Studia diplomatica Slovenica*, je prva knjiga, ki je nastala kot rezultat sodelovanja Centra za evropsko prihodnost in Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Z opaznim povečanjem zanimanja za biografski žanr tudi v slovenskem prostoru se priznava večja teža izkušnjam posameznikov. Bogata korespondenca, v kateri nastopa Izidor Cankar kot soprog, prijatelj, učenec, profesor, sodelavec in svetovalec Slovenske ljudske stranke, nam odstira mnoge prezrte aspekte njegovega značaja, razmišljanj in delovanj. Rahten v študiji črpa iz širokega spektra arhivskih in biografskih virov, leti vključujejo zbrana gradiva iz Argentine, Kanade in Grčije, kjer je Cankar služboval kot diplomat, glavnino Cankarjeve zapuščine, ki jo hrani Arhiv Republike Slovenije,